

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายในการควบคุม วัตถุมีพิษในสิ่งแวดล้อมของไทย

จากการศึกษาสถานการณ์ของวัตถุมีพิษในสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย จะเห็นได้ว่าเรากำลังประสบปัญหาที่ทวีความรุนแรง การศึกษาหามาตรการควบคุมที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาร้ายแรงที่จะนำความเสียหายมาสู่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง ในการศึกษาวิจัยนี้จะให้ความสำคัญกับมาตรการทางกฎหมายของไทยว่าอยู่ในสภาพเช่นใด กล่าวคือ มีความเหมาะสมหรือไม่ มีข้อบกพร่องประการใด โดยจะได้อธิบายไปตามลำดับดังนี้

1. การควบคุมวัตถุมีพิษตาม พ.ร.บ. วัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510
2. การควบคุมวัตถุมีพิษตามกฎหมายอื่น ๆ

การควบคุมวัตถุมีพิษตาม พ.ร.บ. วัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510

ประเทศไทยเราเริ่มมีกฎหมายควบคุมวัตถุมีพิษฉบับแรก ในปี พ.ศ. 2510 โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้ว่า ในขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายควบคุมการนำเข้า การส่งออก การผลิต การขาย การใช้รับจ้าง การมีไว้ในครอบครอง และการนำผ่านแดนซึ่งมีวัตถุมีพิษ เป็นเหตุให้เกิดอันตรายถึงตายเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของประชาชนอยู่เสมอ ฉะนั้นเพื่อความปลอดภัยและสวัสดิภาพของประชาชน จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายว่าด้วยการควบคุมวัตถุมีพิษขึ้น กฎหมายที่ตราขึ้นควบคุมวัตถุมีพิษโดยตรงก็คือ "พระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510" ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม 2510

กฎหมายฉบับดังกล่าวได้ให้คำนิยามความหมายของ "วัตถุมีพิษ" ไว้ในมาตรา 3 ดังนี้

"วัตถุมีพิษ" หมายความว่า สารออกฤทธิ์หรือวัตถุที่มีสารออกฤทธิ์ผสมอยู่ด้วยและหมายความรวมถึงวัตถุมีพิษธรรมดาและวัตถุมีพิษร้ายแรง

และให้คำนิยามความหมายของ "สารออกฤทธิ์" ว่า

"สารออกฤทธิ์" หมายความว่า เคมีภัณฑ์หรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติอาจทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน

จากคำนิยามความหมายของวัตถุมีพิษ ทำให้ทราบว่ากฎหมายของเราจำแนกวัตถุมีพิษออกเป็น 2 ชนิด คือ

- (1) วัตถุมีพิษร้ายแรง
- (2) วัตถุมีพิษธรรมดา

ข้อสังเกต ในตัวบทกฎหมายใช้คำว่า "วัตถุมีพิษ" แต่ในรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ. 2526-2527 ใช้คำว่า "สารพิษ" โดยให้ความหมายว่า สารพิษ หมายถึง แร่ธาตุหรือสารประกอบทางเคมีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสังเคราะห์ขึ้นและมีคุณสมบัติเป็นพิษต่อคน สัตว์ พืช และทรัพย์สิน อาการเป็นพิษ หลังจากได้รับสารพิษอาจเกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรือเรื้อรังคือ ไม่ปรากฏอาการอย่างใดในระยะแรก แต่จะแสดงอาการต่อเมื่อพิษสะสมมากขึ้นแล้ว เช่น ทำให้เกิดความผิดปกติขึ้นในโครงสร้างของร่างกายหรือกระบวนการชีวิตการวิทยา ความเป็นพิษมิได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่ได้รับพิษเข้าไปโดยตรง แต่อาจแสดงออกอย่างชัดเจนในลูกหลาน เช่น ความพิการพิการ ในอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลาย ๆ ส่วน หรือปรากฏลักษณะและนิสัยอันไม่พึงประสงค์ในชั้นลูกหลาน และสืบทอดกันต่อไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางพันธุกรรมในทางเสื่อม สารพิษ เข้าสู่ร่างกายมนุษย์และสัตว์ได้โดยการบริโภค สัมผัส และการหายใจโดยตรง ส่วนทางอ้อม เกิดจากพิษตกค้างในอาหารและในสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป

ซึ่งวัดปริมาณทั้งสองชนิด แยกออกตามความมากน้อยของการเป็นพิษต่อสัตว์ทดลอง ทางปาก ทางหายใจ และซึมเข้าทางผิวหนัง (ดังปรากฏในตาราง ผ.7 ในภาคผนวก ก)

แต่ในสหรัฐอเมริกา ได้แบ่งวัดปริมาณที่ใช้กำจัดศัตรูพืชทางการเกษตร และสาธารณสุข ออกเป็น 6 ระดับด้วยกัน คือ²

- (1) พิษร้ายแรงยิ่ง
- (2) พิษร้ายแรง
- (3) พิษปานกลาง
- (4) พิษน้อย
- (5) พิษน้อยมาก
- (6) ไม่มีพิษ

ซึ่งระดับความเป็นพิษนี้ แยกตามค่า LD₅₀³ (ดังที่แสดงไว้ในตาราง ผ.8 ในภาคผนวก ก)

ในการประชุม "การป้องกันอุบัติเหตุจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร" ซึ่งจัดโดยกรมส่งเสริมการเกษตร ณ สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 9-11 กุมภาพันธ์ 2526 ที่ประชุมได้มีความเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแก้ไขการแบ่งกลุ่มวัดปริมาณตามกฎหมายนี้ให้ถูกต้องตามหลักสากล

วัตถุหรือสิ่งใดจะจัดอยู่ในประเภทวัดปริมาณพิษธรรมดาหรือวัดปริมาณพิษร้ายแรงนั้น พ.ร.บ. วัดปริมาณพิษ พ.ศ. 2510 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 5 ว่า ให้รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา ดังปรากฏความบัญญัติไว้ดังนี้

²ปกรณ์ สุเมธานุรักษ์กุล และโกมล ศิวะบวร, สารฆ่าแมลงกับพิษภัยต่อสุขภาพ พิมพ์ครั้งที่ 2. 2526. (อัสสัมชัญ), หน้า 69.

³LD₅₀ หมายถึง ปริมาณสารพิษที่ทำให้สัตว์ทดลองตายไปครึ่งหนึ่ง

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์แก่การระงับหรือป้องกันอันตรายซึ่งอาจมีแก่บุคคล สัตว์
พืช หรือทรัพย์สิน หรือเพื่อคุ้มครองอนามัยของบุคคล ให้รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศใน
ราชกิจจานุเบกษา

- (1) ระบุชื่อของวัตถุหรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดเป็นวัตถุมีพิษธรรมดา
- (2) ระบุชื่อของวัตถุหรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรง
- (3) กำหนดวิธีการขนส่ง การเก็บรักษา การผลิต การใช้ หรือการทำลายวัตถุมีพิษ
หรือการปฏิบัติกับภาชนะบรรจุวัตถุมีพิษ ให้ผู้ได้รับอนุญาตหรือผู้ใช้ซึ่งวัตถุมีพิษ
ปฏิบัติ
- (4) ระบุชื่อวัตถุมีพิษที่ได้รับการยกเว้นตามมาตรา 12 ทศ⁴
- (5) ระบุชื่อวัตถุมีพิษที่อนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักรตามมาตรา 13
ทวิ⁵

"รัฐมนตรี" ตามมาตรา 5 หมายถึง ใคร มาตรา 3 ได้บัญญัติไว้ว่า

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งได้มี มาตรา 45
บัญญัติรองรับต่อไปว่า

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข และรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้รัฐมนตรีแต่ละกระทรวง
มีอำนาจแต่งตั้งพนักงาน เจ้าหน้าที่ ออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตรา
ท้ายพระราชบัญญัตินี้และยกเว้นค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราช
บัญญัตินี้ ทั้งนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับราชการของกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
แล้วให้ใช้บังคับได้

⁴มาตรา 12 ทศ ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการ (ควบคุมวัตถุมีพิษ)
มีอำนาจประกาศให้วัตถุมีพิษที่มีสารออกฤทธิ์ผสมอยู่ในอัตราส่วนที่มีอันตรายน้อยต่อบุคคล สัตว์
พืช หรือทรัพย์สิน ได้รับยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ทั้งหมด หรือแต่บางส่วนตามที่
เห็นสมควร

⁵มาตรา 13 ทวิ ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการ (ควบคุมวัตถุมีพิษ)
มีอำนาจประกาศอนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งวัตถุมีพิษในปริมาณที่เห็นสมควร

การอนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งวัตถุมีพิษตามมาตรา 13 ให้เป็นไป
ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

เนื่องจากมีการใช้วัตถุมีพิษเพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ จึงมีหลายกระทรวงเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ดังมีบัญญัติไว้ในมาตรา 4 ว่า

วัตถุมีพิษที่ใช้ในการเกษตร ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตร วัตถุมีพิษที่ใช้ในการอุตสาหกรรมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงอุตสาหกรรม วัตถุมีพิษนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขที่จะปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

รัฐมนตรีของแต่ละกระทรวงได้มีการใช้อำนาจตามที่กฎหมายบัญญัติไว้มาตรา 5 กล่าวคือ ได้มีประกาศของแต่ละกระทรวงระบุว่าวัตถุใดหรือสิ่งใดที่กระทรวงนั้น ๆ ถือว่าเป็นวัตถุมีพิษธรรมดา และวัตถุใดหรือสิ่งใดที่ถือว่าเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรง กล่าวโดยสรุปได้ว่า ขณะนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ออกประกาศว่ามีวัตถุใดบ้างที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ถือว่าเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรงเป็นจำนวน 7 ฉบับ รวมระบุวัตถุมีพิษร้ายแรง 60 ชนิด และมีประกาศระบุว่าวัตถุใดเป็นวัตถุมีพิษธรรมดาเป็นจำนวน 4 ฉบับ รวมระบุวัตถุมีพิษธรรมดา 164 ชนิด

ส่วนกระทรวงสาธารณสุขนั้นได้มีการออกประกาศระบุชื่อวัตถุมีพิษรวม 24 ฉบับ มีการยกเลิกแล้ว 6 ฉบับ ในจำนวน 18 ฉบับที่ยังมีผลบังคับใช้ได้นั้น เป็นประกาศที่ระบุชื่อวัตถุมีพิษร้ายแรง 4 ฉบับ ซึ่งระบุชื่อวัตถุมีพิษร้ายแรงรวม 9 ชนิด เป็นประกาศที่ระบุชื่อวัตถุมีพิษธรรมดา 13 ฉบับ ซึ่งระบุชื่อวัตถุมีพิษธรรมดารวม 85 ชนิด อีกฉบับหนึ่งเป็นประกาศที่ระบุผลิตภัณฑ์เคมีบางประเภทที่ใช้ในการสาธารณสุขและอนามัยเป็นวัตถุมีพิษธรรมดา

สำหรับกระทรวงอุตสาหกรรมนั้นมีการออกประกาศระบุชื่อวัตถุมีพิษรวม 17 ฉบับ ในจำนวนนี้เป็นประกาศที่ระบุชื่อวัตถุมีพิษร้ายแรง 5 ฉบับ ซึ่งระบุชื่อวัตถุมีพิษร้ายแรง 8 ชนิด และเป็นประกาศที่ระบุชื่อวัตถุมีพิษธรรมดา 12 ฉบับ ซึ่งระบุชื่อวัตถุมีพิษธรรมดา 50 ชนิด

มีข้อสงสัยเกิดในเรื่องนี้ว่า การที่ให้แต่ละกระทรวงมีอำนาจประกาศระบุชื่อวัตถุใดเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรง หรือวัตถุมีพิษธรรมดานั้นทำให้เกิดปัญหาที่ว่า สารบางตัวกระทรวงหนึ่งถือว่าเป็นวัตถุมีพิษธรรมดา แต่อีกกระทรวงหนึ่งถือว่าเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรง เช่น สารพวก Endrin Aldrin และ Dieldrin ประกาศกระทรวงเกษตร (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2513 ลงวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2513 ระบุว่า เป็นวัตถุมีพิษร้ายแรง แต่ประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2523 ระบุว่า เป็นวัตถุมีพิษธรรมดา ทำให้เกิดการฉงนได้ว่าการจำแนก

วัตถุมีพิษแท้จริงคืออะไร เป็นเกณฑ์ ควรจะนำข้อมูลอื่น ๆ มาพิจารณาประกอบหรือไม่ เช่น การสลายตัวได้เร็วหรือช้า จะก่อให้เกิดปัญหาพิษตกค้างที่จะก่อพิษร้ายต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และเมื่อจะกำหนดสารใดเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรงหรือธรรมดา ของแต่ละกระทรวงน่าจะได้มีการปรึกษาหารือกันระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้องของเหล่านี้ เพื่อกำหนดให้สอดคล้องกันและมีการวางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติแนวเดียวกัน มีมาตรฐานในการควบคุมเป็นอย่างดี

ในการควบคุมวัตถุมีพิษในประเทศไทย พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง (มาตรา 6) ดังนี้

ให้มีคณะกรรมการควบคุมวัตถุมีพิษขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนกระทรวงเกษตร ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงละสามคน ผู้แทนกระทรวงกลาโหมหนึ่งคน ผู้แทนกระทรวงมหาดไทยหนึ่งคน ผู้แทนกระทรวงเศรษฐการหนึ่งคน ผู้แทนกรมศุลกากรหนึ่งคน เป็นกรรมการ และผู้แทนกรมกสิกรรมเป็นกรรมการและเลขานุการ

โดยคณะกรรมการเหล่านี้มีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้ (มาตรา 9)

- (1) เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรี ในการที่จะประกาศระบุชื่อของวัตถุหรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดเป็นวัตถุมีพิษธรรมดาหรือวัตถุมีพิษร้ายแรงตามมาตรา 5 (1) หรือ (2)
- (2) ให้ความเห็นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในการรับขึ้นทะเบียนวัตถุมีพิษตามมาตรา 12 (ฉ)
- (3) ให้ความแนะนำแก่รัฐมนตรีในการสั่งเพิกถอนทะเบียนวัตถุมีพิษตามมาตรา 12 นว
- (4) ให้ความแนะนำแก่รัฐมนตรีในการยกเว้นวัตถุมีพิษจากการปฏิบัติตามมาตรา 12 ทศ
- (5) ให้ความเห็นชอบแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการอนุญาตให้ผู้ใดใช้อากาศยานทำการพ่นหรือปล่อยวัตถุมีพิษตามมาตรา 12 ทวาทศ
- (6) ให้ความแนะนำแก่รัฐมนตรีในการกำหนดให้มีการอนุญาตนำเข้าหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งวัตถุมีพิษตามมาตรา 13 ทวิ
- (7) ให้ความแนะนำหรือคำปรึกษาแก่รัฐมนตรีในเรื่องอื่นที่เกี่ยวกับวัตถุมีพิษ
- (8) วินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับกรณีที่มีปัญหาในการควบคุมวัตถุมีพิษว่า ชนิดใดควรเป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงใด
- (9) ปฏิบัติการอื่นที่เกี่ยวกับวัตถุมีพิษตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

ฉะนั้นคณะกรรมการชุดนี้จึงนำที่จะช่วยกันพิจารณาบททวนด้วยทฎหมาย หรือประกาศ
กระทรวงต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาที่กล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ในปัจจุบันนี้ รัฐมนตรีทั้ง 3 กระทรวง ได้รวมกันใช้อำนาจตามความใน
มาตรา 5 (3) และมาตรา 45 ออกประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข
และกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง กำหนดวิธีการขนส่ง การเก็บรักษา การทำลายวัตถุมีพิษ
หรือการปฏิบัติกับภาชนะบรรจุซึ่งวัตถุมีพิษ (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2525 และรัฐมนตรีของแต่ละ
กระทรวง ได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 (3) และมาตรา 45 ออกประกาศเกี่ยวกับ
วิธีการผลิต การใช้วัตถุมีพิษ (คูภาคผนวก ข)

แต่อย่างไรก็ดีประกาศต่าง ๆ เหล่านี้มีผลควบคุมเฉพาะผู้รับอนุญาตให้ใช้รับจ้างซึ่ง
วัตถุมีพิษเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงผู้ใช้โดยทั่วไป ได้มีการถกปัญหากันในการประชุม "การป้องกัน
อุบัติเหตุจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร" ที่ประชุมกลุ่มย่อยมีความเห็นว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับ
พระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510 ก็คือ ผู้ซื้อและผู้ใช้มีอิสระเสรี ควรมีการกำหนดอายุ อาชีพ
ผู้ซื้อผู้ขาย ซึ่งเป็นข้อคิดที่นาสนใจประเด็นหนึ่ง

สำหรับประเด็นที่ว่า พระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510 ได้กำหนดมาตรการใน
การควบคุมวัตถุมีพิษไว้อย่างใดนั้น มีบัญญัติไว้ มาตรการต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้จะนำมากล่าวเฉพาะบาง
มาตรา ดังนี้

มาตรา 11 ห้ามมิให้ผู้ใดนำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร นำหรือส่งออกนอกราช
อาณาจักร นำผ่าน หรือเพื่อการค้ายู มีไว้เพื่อขาย หรือใช้ รับจ้าง ซึ่งวัตถุมีพิษธรรมดา
เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

การขออนุญาต และการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดใน
กฎกระทรวง

ความในมาตรานี้มิให้ใช้บังคับแก่กระทรวงทบวงกรม ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้วัตถุมีพิษ
ธรรมดา

มาตรา 12 ห้ามมิให้ผู้ใดนำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร นำหรือส่งออกนอกราช
อาณาจักร นำผ่าน ผลิตเพื่อการค้ายู มีไว้เพื่อขาย หรือใช้ รับจ้างซึ่งวัตถุมีพิษร้ายแรง
เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

การขออนุญาต และการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนด
ในกฎกระทรวง

การนำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร หรือนำผ่านซึ่งวัตถุมิพิษร้ายแรง ให้นำหรือส่ง
เข้ามาหรือนำผ่านทางศุลกากรที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ความในมาตรานี้มิให้ใช้บังคับแก่กระทรวงทบวงกรม ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้วัตถุมิพิษ
ร้ายแรง

มาตรา 12 ทวิ ผู้ได้รับอนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร หรือผู้ได้รับอนุญาต
ให้ผลิตเพื่อการค้า ซึ่งวัตถุมิพิษผู้ใดประสงค์จะนำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร หรือจะ
ผลิตเพื่อการค้าซึ่งวัตถุมิพิษชนิดใด ต้องนำวัตถุมิพิษชนิดนั้นมาขอขึ้นทะเบียนต่อพนักงาน
เจ้าหน้าที่ก่อน และเมื่อได้รับใบสำคัญการขึ้นทะเบียนแล้ว จึงจะนำหรือส่งเข้ามาใน
ราชอาณาจักร หรือผลิตเพื่อการค้าซึ่งวัตถุมิพิษชนิดนั้นได้

ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่ผู้ได้รับอนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร
หรือผลิตเพื่อการค้า ซึ่งตัวอย่างวัตถุมิพิษที่ได้ออกตามมาตรา 11 หรือมาตรา 12

มาตรา 12 ตริ การขอขึ้นทะเบียนวัตถุมิพิษตามมาตรา 12 ทวิ ต้องแจ้งรายการ
ดังต่อไปนี้

(1) ชื่อทางการค้า ชื่อสามัญ และปริมาณของวัตถุมิพิษ รวมทั้งชื่อและปริมาณของ
สิ่งอื่นที่เป็นส่วนประกอบของวัตถุมิพิษ

(2) ชื่อสามัญ และชื่อทางเคมีของสารออกฤทธิ์ หรือชื่อทางวิทยาศาสตร์ของสาร
ออกฤทธิ์ที่มีไซเคมีภัณฑ์

(3) รายละเอียดเกี่ยวกับคุณสมบัติ และผลการทดสอบฤทธิ์ คุณสมบัติอื่นและพิษ

(4) ภาชนะบรรจุ และขนาดบรรจุ

(5) วิธีวิเคราะห์วัตถุมิพิษ

(6) ฉลาก

(7) ใบแทรกกำกับวัตถุมิพิษ (ถ้ามี)

(8) รายการอื่นตามที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 12 ฉ ห้ามมิให้พนักงานเจ้าหน้าที่รับขึ้นทะเบียนวัตถุมิพิษ เมื่อคณะกรรมการ
เห็นว่า

(1) การขอขึ้นทะเบียนวัตถุมิพิษไม่เป็นไปตามมาตรา 12 ตริ และตามกฎกระทรวง
ที่ออกตามมาตรา 12 เบื้อง

(2) วัตถุมิพิษที่ขอขึ้นทะเบียนไม่เป็นที่เชื่อถือได้ว่ามีคุณสมบัติตามที่ขอขึ้นทะเบียน
ไว้ หรือหากนำมาใช้แล้วอาจทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน

(3) วัตถุที่มีพิษที่ขมขื่นหะเบียนใช้ชื่อในทำนองโอ้อวด ไม่สุภาพ หรืออาจทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง หรือ

(4) วัตถุที่มีพิษที่ขมขื่นหะเบียนเป็นวัตถุที่มีพิษปลอม หรือเป็นวัตถุที่มีพิษที่รัฐมนตรีสั่งเพิกถอนหะเบียนตามมาตรา 12 นว

คำสั่งไม่รับขึ้นหะเบียนของพนักงานเจ้าหน้าที่ให้เป็นที่สุด

มาตรา 12 นว วัตถุที่มีพิษใดๆที่ได้ขึ้นหะเบียนไว้แล้ว ต่อมาไม่มีคุณสมบัติตามที่ขึ้นหะเบียนไว้ หรือหากนำมาใช้แล้วอาจทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน หรือเป็นวัตถุที่มีพิษปลอม หรือใช้ชื่อผิดไปจากที่ขึ้นหะเบียนไว้ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการมีอำนาจสั่งเพิกถอนหะเบียนวัตถุที่มีพิษนั้นได้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา⁶

คำสั่งของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

นอกจากนี้ กฎหมายนี้ได้เปิดโอกาสให้มีการยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ได้ โดยมาตรา 12 ทศ บัญญัติว่า

ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการ มีอำนาจประกาศให้วัตถุที่มีพิษที่มีสารออกฤทธิ์ผสมอยู่ในอัตราส่วนที่มีอันตรายน้อยต่อบุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน ใ้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนตามที่เห็นสมควร

⁶ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเคยใช้อำนาจตามมาตรา 12 นี้ ประกาศเพิกถอนหะเบียนวัตถุที่มีพิษ ซึ่งตามประกาศของกระทรวงอุตสาหกรรมแต่เดิม (ประกาศฉบับที่ 11) พ.ศ. 2525 ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2525 กำหนดให้เมทิลแอลกอฮอล์ (Methyl alcohol) หรือ เมทานอล (Methanol) ในส่วนผสมของสารละลายอินทรีย์ (Organic Solvents) ที่ใช้ในทินเนอร์ (Thinner) เป็นวัตถุที่มีพิษธรรมดา และมีผู้ได้รับการขึ้นหะเบียนวัตถุที่มีพิษไว้จำนวน 136 ราย แต่ต่อมาปรากฏว่า วัตถุที่มีพิษนี้หากนำมาใช้แล้วอาจทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน จึงให้เพิกถอนหะเบียนวัตถุที่มีพิษดังกล่าว (ดูประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2528 เรื่องเพิกถอนหะเบียนวัตถุที่มีพิษตามพระราชบัญญัติวัตถุที่มีพิษ พ.ศ. 2510).

ในการควบคุมการแพร่กระจายของวัตถุมีพิษทางอากาศ พระราชบัญญัติวัตถุมีพิษฉบับนี้
ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 12 ทว่าทศ ว่า

ห้ามมิให้ผู้ใดใช้อากาศยานทำการพ่นหรือปล่อยวัตถุมีพิษในท้องที่ใด ๆ เว้นแต่จะได้
รับอนุญาตเป็นหนังสือจากพนักงานเจ้าหน้าที่โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

และกฎหมายนี้ให้มีบทบัญญัติควบคุมการนำหรือส่งเข้ามาซึ่งวัตถุมีพิษ ดังปรากฏตาม
บทบัญญัติต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา 13 ทวิ ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการมีอำนาจประกาศอนุญาต
ให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งวัตถุมีพิษในปริมาณที่เห็นสมควร

การอนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งวัตถุมีพิษตามมาตรา นี้ ให้เป็นไปตาม
หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

และมาตรา 13 (ตรี) บัญญัติว่า

ห้ามมิให้ผู้ใดนำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร เพื่อการค้าขาย มีไว้เพื่อขาย หรือ
รับจ้าง ซึ่งวัตถุมีพิษดังต่อไปนี้

- (1) วัตถุมีพิษปลอม
- (2) วัตถุมีพิษผิดมาตรฐาน
- (3) วัตถุมีพิษเสื่อมคุณภาพ
- (4) วัตถุมีพิษที่มีไคซินหุ้เป็ยนไว้
- (5) วัตถุมีพิษที่รัฐมนตรีสั่งเพิกถอนทะเบียน

อย่างไรก็ถือว่าเป็นวัตถุมีพิษปลอมหรือวัตถุมีพิษผิดมาตรฐาน หรือวัตถุมีพิษเสื่อมคุณภาพ
มีบัญญัติใน มาตรา 13 จัตวา มาตรา 13 เบญจ มาตรา 13 ฉ ตามลำดับ

กล่าวโดยสรุปก็คือ ถ้าพิจารณาจากตัวบทกฎหมายของเรามีผลใช้บังคับในปัจจุบัน
เราไม่มีการควบคุมสารเคมีทุกตัวที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร หรือผลิตเพื่อการค้า ขาย มีไว้
เพื่อขาย เราควบคุมเฉพาะสารเคมีบางตัว ที่มีประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือ
กระทรวงสาธารณสุข หรือกระทรวงอุตสาหกรรม ระบุว่า เป็นวัตถุมีพิษเท่านั้น ซึ่งจะพิจารณาว่า
เป็นวัตถุมีพิษระดับใด ต้องดูว่าการนำวัตถุมีพิษนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อการใด เช่น ถ้าเพื่อการเกษตร

ก็ต้องพิจารณาต่อไปว่า ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระบุว่า วัตถุนั้นเป็นวัตถุมีพิษ ธรรมดาหรือร้ายแรง จากตัวบทกฎหมายนี้เองทำให้เห็นได้ว่าพระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510 ยังไม่รัดกุมและเหมาะสม ทำให้การควบคุมสารเคมีในปัจจุบันนี้ ควบคุมได้เฉพาะสารที่ได้ประกาศควบคุมแล้วเท่านั้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีวัตถุมีพิษที่ยังมิได้ประกาศควบคุมถูกนำเข้ามาอย่างเสรี⁷

นอกจากนี้กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันก็ได้กำหนดหลักการควบคุมวัตถุมีพิษ โดยแบ่งกลุ่มระดับความเป็นพิษเลย วิธีการบรรจุ การขนส่ง การเก็บรักษา การทำลายวัตถุมีพิษ หรือการปฏิบัติกับภาชนะบรรจุซึ่งวัตถุมีพิษทั้ง 2 ประเภท คือไม่ว่าเป็นวัตถุมีพิษร้ายแรงหรือธรรมดา มีการปฏิบัติเป็นอย่างเดียวกัน ซึ่งเป็นจุดอ่อนของกฎหมายประการหนึ่ง ถ้าจะพิจารณาในแง่ที่ว่า วัตถุมีพิษนี้อาจก่อให้เกิดผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อมในระดับที่แตกต่างกัน

กฎหมายของเราคงเพียงแต่วางเกณฑ์การบรรจุหีบห่อซึ่งวัตถุมีพิษไว้เพียงว่า

มาตรา 20 วัตถุมีพิษที่นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักรหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือนำผ่าน ตองบรรจุในภาชนะหรือหีบห่อที่มีเครื่องหมายทั่วกระบอกไขวและ มีคำว่า วัตถุมีพิษ ชื่อทางเคมีของสารออกฤทธิ์ ชื่อทางวิทยาศาสตร์ของสารออกฤทธิ์ที่มีไซเคมีกัณฑ์ ชื่อทางการค้า ชื่อผู้ผลิตและแหล่งผลิต เป็นภาษาไทย หรือภาษาต่างประเทศ เครื่องหมายและตัวอักษรต้องเห็นได้ชัดเจน

และในกรณีมีวัตถุมีพิษไว้เพื่อขายหรือจำหน่ายในราชอาณาจักร กฎหมายวางหลักเกณฑ์
ว่า

มาตรา 21 วัตถุมีพิษที่ขาย แสดงไว้เพื่อขายหรือจำหน่ายในราชอาณาจักร ต้องมี ฉลากขนาดใหญ่พอสมควร ปิดหรือพิมพ์ไว้ที่ภาชนะบรรจุวัตถุมีพิษทุกชิ้น ฉลากนั้นต้องมี เครื่องหมายและข้อความเป็นภาษาไทย ดังต่อไปนี้

⁷สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม ของประเทศไทย พ.ศ. 2526-2527 (กรุงเทพฯ : ห.จ.ก. ชุติมาการพิมพ์, ม.ป.ป.),
หน้า 62.

(1) เครื่องหมายหัวกระโหลกกับกระดูกไขว้และคำว่าวัตถุมีพิษเป็นอักษรขนาดใหญ่กว่าอักษรอื่น เครื่องหมายและตัวอักษรต้องใช้สีคำหรือสีแดงซึ่งเห็นได้ชัดเจน

(2) ชื่อทางเคมีของสารออกฤทธิ์ ชื่อทางวิทยาศาสตร์ของสารออกฤทธิ์ที่มีใช้เคมีภัณฑ์และชื่อทางการค้า

(3) ชื่อผู้ผลิตและแหล่งผลิต

(4) ปริมาณของวัตถุมีพิษและอัตราส่วนของสารออกฤทธิ์ที่ใช้ผสมอยู่ในวัตถุใด ๆ

(5) วันหมดอายุการใช้ ถ้ามี

(6) ประโยชน์ วิธีใช้ และวิธีเก็บรักษา พร้อมทั้งคำเตือน

(7) อาการเกิดพิษ การแก้พิษเบื้องต้น และคำแนะนำให้รีบส่งผู้ป่วยไปหาแพทย์

สำหรับข้อความใน (6) และ (7) นั้น จะพิมพ์ไว้ในใบแทรกกำกับไว้กับภาชนะบรรจุวัตถุมีพิษก็ได้

ชื่อทางเคมีของสารออกฤทธิ์ ชื่อทางวิทยาศาสตร์ของสารออกฤทธิ์ที่มีใช้เคมีภัณฑ์และปริมาณของวัตถุมีพิษหรืออัตราส่วนของสารออกฤทธิ์ที่ใช้ผสมอยู่ในวัตถุใด ๆ จะเป็นภาษาอังกฤษก็ได้

ข้อความในฉลากจะมีภาษาอื่นนอกจากภาษาไทยด้วยก็ได้ แต่ข้อความในภาษาอื่นนั้นต้องตรงกับข้อความในภาษาไทย

และได้มีกฎหมายห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณาสรรพคุณของวัตถุมีพิษอันเป็นเท็จหรือเกินความจริง (มาตรา 22)

เมื่อพิจารณามาตรา 21 จะเห็นได้ว่า กฎหมายเพียงแต่บังคับว่าเครื่องหมายหัวกระโหลกกับกระดูกไขว้และคำว่า วัตถุมีพิษ เป็นอักษรขนาดใหญ่กว่าอักษรอื่น เครื่องหมายและตัวอักษรต้องใช้สีคำหรือสีแดงซึ่งเห็นได้ชัดเจน แต่การระบุประโยชน์ วิธีใช้ และวิธีเก็บรักษา คำเตือน อาการเกิดพิษ การแก้พิษเบื้องต้น และคำแนะนำให้รีบส่งผู้ป่วยไปหาแพทย์ตาม (6) และ (7) นั้น กฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้ด้วยว่า ต้องใช้ตัวอักษรที่มีขนาดเห็นได้ชัดเจนด้วย ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้ใช้ ถ้าหากผู้ขายหรือจำหน่ายใช้อักษรที่มีขนาดเล็กเกินไป ทำให้อ่าน มองเห็นยาก ก็อาจไม่ให้ความสนใจ และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อผู้ใช้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีความรู้น้อย

นอกจากนี้การควบคุมวัตถุมีพิษยังไม่มีผลทันทีที่มีประกาศระบุชื่อวัตถุมีพิษ กฎหมายได้ยอมผ่อนผันให้ผู้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร นำหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร นำผ่านผลิตเพื่อการขาย มีไว้เพื่อขาย หรือใช้รับจ้าง ซึ่งวัตถุมีพิษในวันที่รัฐมนตรีประกาศ ประกอบกิจการต่าง ๆ ไปพลางก่อน และไม่ต้องปฏิบัติตามมาตรา 20, 21 ดังต่อไปนี้

มาตรา 26 เมื่อรัฐมนตรีได้ประกาศระบุชื่อของวัตถุหรือระบุงสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดเป็นวัตถุมีพิษธรรมดา หรือวัตถุมีพิษร้ายแรงตามมาตรา 5 (1) หรือ (2) แล้วให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร นำหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร นำผ่าน ผลิตเพื่อการขาย มีไว้เพื่อขาย หรือใช้รับจ้าง ซึ่งวัตถุมีพิษนั้น ๆ อยู่ในวันที่รัฐมนตรีประกาศ ยื่นคำขอรับใบอนุญาตตามมาตรา 11 หรือมาตรา 12 ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่รัฐมนตรีประกาศภายในกำหนดเวลาดังกล่าวนั้นให้ผู้นั้นประกอบกิจการไปพลางก่อนได้

มาตรา 27 เมื่อผู้ที่ต้องรับใบอนุญาตตามที่ระบุไว้ในมาตรา 26 ได้ยื่นคำขออนุญาตดังกล่าวแล้ว จะประกอบกิจการนั้น ๆ ต่อไปโดยจนกว่าพนักงานเจ้าหน้าที่จะสั่งไม่อนุญาตตามคำขอนั้น

มาตรา 28 วัตถุมีพิษที่นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร นำหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือนำผ่าน ในระหว่างเก้าสิบวันนับแต่วันที่รัฐมนตรีประกาศตามมาตรา 5 ให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามมาตรา 20

มาตรา 29 วัตถุมีพิษที่ขาย แสดงไว้เพื่อขาย หรือจำหน่ายในราชอาณาจักร ในระหว่างเก้าสิบวันนับแต่วันที่รัฐมนตรีประกาศตามมาตรา 5 ให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามมาตรา 21

จึงทำให้สรุปได้ว่ากฎหมายเหล่านี้ได้บัญญัติขึ้นโดยคำนึงถึงปัญหาทางเศรษฐกิจมากกว่าปัญหาในด้านกาส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาต่อไปถึงมาตรการที่กฎหมายบัญญัติไว้เพื่อควบคุมวัตถุมีพิษ ตามพระราชบัญญัตินี้สรุปได้ว่า

1. มีการควบคุมทางทะเบียน โดยให้มีการขอขึ้นทะเบียน (มาตรา 12 ทวิ) ให้มีการเพิกถอนทะเบียน (มาตรา 12 นว)
2. ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไปตรวจค้น กัก ยึด หรืออายัดวัตถุมีพิษ เข้าไปในสถานที่ผลิตเพื่อการค้า ขาย เข้าไปเก็บตัวอย่างเพื่อตรวจสอบ (มาตรา 24)

3. มีการควบคุมโดยการออกใบอนุญาต กล่าวคือ ใหญ่ที่ต้องการนำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร นำหรือส่งออกนอกราชอาณาจักร นำผ่าน ผลิตเพื่อการค้าขาย มีไว้เพื่อขาย หรือใช้รับจ้าง ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อน (มาตรา 11, มาตรา 12) และให้มีการสั่งพักใช้ใบอนุญาตหรือสั่งเพิกถอนใบอนุญาตได้ (มาตรา 30)

4. มีบทกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ทำการฝ่าฝืนกฎหมาย (มาตรา 34 ถึง มาตรา 44)

จะเห็นได้ว่ามาตรการที่กฎหมายบัญญัติไว้ ถ้ามีการนำมาบังคับใช้อย่างจริงจังก็จะมีผลในการควบคุมวัตถุที่มีพิษมีโทษส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ถ้าหากได้มีการแก้ไขจุดอ่อนของกฎหมายดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งใครขอสรุปกล่าวเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ควรมีการควบคุมสารเคมีทุกตัว ก่อนที่จะอนุญาตให้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร หรือนำผ่าน หรือผลิตเพื่อการค้าขาย กล่าวคือ ผู้ที่ประสงค์จะขออนุญาตจะต้องส่งตัวอย่างมาให้เจ้าหน้าที่ของเราทำการทดลองตรวจสอบคุณสมบัติก่อน เว้นแต่จะมีหนังสือรับรองจากสถาบันต่างประเทศที่เชื่อถือได้ว่า ได้ผ่านการตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว และไม่ก่อให้เกิดปัญหาพิษตกค้างที่จะเป็นผลเสียหายร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม และถ้าหากปรากฏความเสียหายเกิดขึ้นภายหลัง ผู้ขอรับอนุญาตให้สัญญาว่า ตนเองพร้อมที่จะรับผิดชอบค่าใช้จ่าย

อย่างไรก็ดี การกำหนดเงื่อนไขนี้อาจเป็นการเพิ่มขึ้นตอน ทำให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณา ปัญหานี้จะแก้ไขได้ถ้าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของพยายามเร่งรัดการปฏิบัติงาน โดยกำหนดเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน

2. กฎหมายเราไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะนำมาควบคุมผู้ใช้ เว้นแต่จะเป็นผู้ใช้รับจ้าง จึงควรมีการกำหนดมาตรการที่จะนำมาใช้ควบคุม เช่น กำหนดอายุขั้นต่ำของผู้ใช้เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ห้ามนำเข้าแต่ยังมีการใช้ได้เพราะไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ ไม่มีกำหนดเวลาห้ามเข้า ห้ามใช้โดยถือกำหนดเวลาเดียวกัน เพราะกฎหมายคงมีเจตนารมณ์ที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใช้ คือซื้อมาแล้วก็ให้มีการนำมาใช้ได้ ซึ่งกรณีนี้อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

3. ควรมีการกำหนดมาตรฐานผู้ขาย และควบคุมมาตรฐานการนำเข้า⁸

การควบคุมวัตถุมีพิษตามกฎหมายอื่น ๆ

การควบคุมวัตถุมีพิษตามกฎหมายอื่น ๆ นั้น ปรากฏว่ามีกฎหมายหลายฉบับที่ เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ กฎหมายฉบับแรกที่จะขอนำมากล่าวถึงในที่นี้คือ พระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2521 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2522 ได้มีบทบัญญัติให้อำนาจนายกรัฐมนตรีที่จะเข้าดำเนินการเมื่อมีเหตุการณ์ฉุกเฉินเนื่องจากสภาวะ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ไว้ในมาตรา 20 ดังนี้

เมื่อมีเหตุฉุกเฉินอันเนื่องมาจากสภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งหากปล่อยไว้เช่นนั้นจะ เป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกายของประชาชน หรือก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินของ ประชาชนหรือรัฐ ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งบุคคลซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดอันตรายหรือความ เสียหาย หรือบุคคลซึ่งอาจได้รับอันตรายหรือความเสียหายดังกล่าว ไม่ให้กระทำการใด อันจะมีผลเป็นการเพิ่มความรุนแรงแก่สภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดขึ้น หรือสั่งให้กระทำ การใดอันจะมีผลเป็นการระงับ หรือลดความรุนแรงแก่สภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดขึ้น ในระหว่างที่มีเหตุผลดังกล่าว

อำนาจในการสั่งตามวรรคหนึ่ง นายกรัฐมนตรีจะมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติราชการในเขตจังหวัดแทนนายกรัฐมนตรีก็ได้ โดยให้ทำเป็นคำสั่งและประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา

เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งตามวรรคหนึ่ง หรือผู้ว่าราชการจังหวัด ในการปฏิบัติราชการ แทนนายกรัฐมนตรีได้สั่งตามวรรคสองแล้วให้ประกาศคำสั่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา โดยมีชักช้า

ซึ่งการใช้อำนาจของนายกรัฐมนตรีตามมาตรานี้เทียบได้กับการใช้อำนาจของ ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ตามกฎหมาย The Comprehensive Environmental

⁸ ข้อเสนอแนะจากการประชุมของกลุ่มที่ 3 ในการสัมมนาเรื่อง "การป้องกันอุบัติเหตุ จากสารเคมีเกษตร" จัดโดยกรมส่งเสริมการเกษตร ณ สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 9-11 กุมภาพันธ์ 2526.

Response, Compensation and Liability Act of 1980 ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป แต่อย่างไรก็ดี ขอบเขตการใช้อำนาจของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาค่อนข้างจะกว้างขวางกว่า

กฎหมายควบคุมวัตถุมีพิษที่สำคัญอีกฉบับหนึ่ง คือ พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้คือ เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ซึ่งได้กระทำกัน ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 เพื่อร่วมมือกับประเทศภาคีอื่น ๆ ควบคุมการผลิต การขาย การนำเข้า การส่งออก การนำผ่านหรือการมีไว้ในครอบครองซึ่งวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาททั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ มิให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของบุคคลและสังคม

กฎหมายฉบับนี้ได้ให้คำนิยามศัพท์คำว่า "วัตถุออกฤทธิ์" ไว้ในมาตรา 4 ว่า "วัตถุออกฤทธิ์" หมายความว่า วัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทที่เป็นสิ่งธรรมชาติ หรือที่ได้จากสิ่งธรรมชาติ หรือวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทที่เป็นวัตถุสังเคราะห์ ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งรัฐมนตรีที่วันี้คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (มาตรา 4 ประกอบกับ มาตรา 5)

เมื่อเปรียบเทียบกับคำนิยาม "สารออกฤทธิ์" ตามพระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510 ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 4 ว่า "สารออกฤทธิ์" หมายความว่า เคมีภัณฑ์หรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติ อาจทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คำนิยามตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท เป็นคำนิยามที่ชี้เฉพาะมากกว่าพระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ

ตามหลักการได้จัดแบ่งวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทที่ถูกควบคุมเป็น 4 ประเภท คือ ประเภท 1 ประเภท 2 ประเภท 3 และประเภท 4 ซึ่งเป็นอำนาจของรัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงสาธารณสุขที่จะระบุชื่อและจัดแบ่งประเภทวัตถุออกฤทธิ์ว่าจะจัดอยู่ในประเภทใด (มาตรา 6)

อำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา 4, มาตรา 5) มีหลายประการดังนี้ (มาตรา 6)

ให้รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา

- (1) ระบุชื่อและจัดแบ่งประเภทวัตถุออกฤทธิ์ว่า วัตถุออกฤทธิ์ใดอยู่ในประเภท 1 ประเภท 2 ประเภท 3 หรือประเภท 4
- (2) กำหนดมาตรฐานว่าด้วยปริมาณส่วนประกอบ คุณภาพ ความบริสุทธิ์ หรือลักษณะอื่นของวัตถุออกฤทธิ์ ตลอดจนการบรรจุและการเก็บรักษาวัตถุออกฤทธิ์ ตาม (1)
- (3) เพิกถอนและเปลี่ยนแปลงชื่อหรือประเภทวัตถุออกฤทธิ์ตาม (1)
- (4) ระบุชื่อและประเภทวัตถุออกฤทธิ์ที่ห้ามมิให้ผลิต ขาย นำเข้า ส่งออก นำผ่าน หรือมีไว้ในครอบครอง
- (5) ระบุชื่อและประเภทวัตถุออกฤทธิ์ที่ต้องมีคำเตือน หรือขอควรระวังเป็นหนังสือหรือเป็นภาพ ให้ผู้ใช้ระมัดระวังตามความจำเป็นเพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้
- (6) ระบุชื่อและประเภทวัตถุออกฤทธิ์ที่ต้องแจ้งกำหนดสิ้นอายุไว้ในฉลาก
- (7) ระบุวัตถุตำรับให้เป็นวัตถุตำรับยกเว้น
- (8) ระบุชื่อและประเภทวัตถุออกฤทธิ์ที่ห้ามนำเข้าไปยังประเทศหนึ่งประเทศใด ตามมาตรา 83
- (9) ระบุสถานันของทางราชการตามมาตรา 15 (2) มาตรา 17 (2) และมาตรา 63 (3)⁹

วัตถุออกฤทธิ์ทั้ง 4 ประเภทมีประโยชน์ทางการแพทย์ หรือมีโทษหรือไม่อันตรายใด
ดังนี้

⁹หมายถึง สถานันของทางราชการที่กฎหมายยอมให้ขายวัตถุออกฤทธิ์ประเภท 2 หรือยอมให้ผลิต ขาย นำเข้าหรือส่งออกซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 3 หรือสถานันของทางราชการที่กฎหมายยอมให้มีไว้ในครอบครอง หรือการใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ ซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 2 ประเภท 3 หรือประเภท 4

วัตถุประเภทที่	ประโยชน์ทางการแพทย์	โทษ
1	ไม่มี	มาก
2	น้อย	มาก
3	มาก	มาก
4	มาก	น้อย

โดยใช้หลักการที่ว่าวัตถุประเภท 1 นั้น ไม่มีประโยชน์ในทางการแพทย์ แต่มีโทษในทางสุขภาพและสังคมมาก ทำให้เกิดการเสพติดและใช้ไปในทางที่ผิด วัตถุประเภท 1 ได้แก่ พวก hallucinogens เช่น LSD, DMT และ THC ซึ่งเป็นพวกที่ทำให้เกิดอาการประสาทหลอน วัตถุเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ในทางการแพทย์จึงไม่เรียกว่าเป็นยา วัตถุประเภท 2 มีประโยชน์ในทางการแพทย์ไม่มากนัก เช่น พวก amphetamine ยานอนหลับบางอย่าง methylphenidate ซึ่งมีอันตรายมาก และในปัจจุบันยังมียาขนานอื่นที่ออกฤทธิ์ใกล้เคียงคล้ายคลึงกัน แต่มีโทษน้อยกว่ามากอีกหลายขนาน ยาประเภท 2 นี้จึงมีประโยชน์น้อย เช่น amphetamine ซึ่งปัจจุบันไม่นิยมใช้ แต่อย่างไรก็ดี ยาบางขนานที่กระตุ้นเฉพาะ respiratory center และมีประโยชน์มากกว่าและพิษน้อยกว่า การควบคุมวัตถุในประเภท 2 จึงมีมาตรการที่เข้มงวดแต่ไม่เข้มงวดเท่าวัตถุในประเภท 1 สำหรับวัตถุประเภท 1 นั้นไม่ยอมให้มีการซื้อขายในท้องตลาด ไม่มีการนำไปใช้เป็นยารักษาโรค จะยอมให้ก็แต่เฉพาะสถาบันบางแห่งนำไปใช้ในการวิจัยบางชนิด ส่วนวัตถุประเภท 2 นี้มีผู้ใช้บ้าง จึงยอมให้มีการขายได้ แต่ผู้ที่ขายนั้นต้องได้รับมอบหมายจากกระทรวงสาธารณสุขหรือกระทรวงฯ เองเป็นผู้ดำเนินการ¹⁰ โดยกฎหมายได้บัญญัติควบคุมเกี่ยวกับยานพาหนะที่ใช้ในการขนส่งสาธารณะระหว่างประเทศด้วย (มาตรา 14)

การควบคุมวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ประเภท 1, ประเภท 2 มีรายละเอียดตามความบัญญัติในมาตรา 13, มาตรา 14 และมาตรา 15

¹⁰บทความเรื่อง "พ.ร.บ. วัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 (ตอนที่ 2)," วารสารของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 20 (พ.ศ. 2521), หน้า 123 และ กู พ.ร.บ. วัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518. (มาตรา 13)

การควบคุมวัตถุมีพิษประเภท 2 มีความเข้มงวดกว่าประเภท 3 และประเภท 4 วัตถุประเภท 2, 3, 4 ถือว่าเป็นยา¹¹

วัตถุประเภท 2 มีประโยชน์มากขึ้นได้แก่ ยานอนหลับหรือยาระงับประสาทบางชนิด ยังมีที่ใช้ในทางการแพทย์มากแต่โทษก็มีมากเช่นเดียวกัน วัตถุประเภท 4 มีคุณมากกว่าโทษ ใช้แพร่หลายแต่มีโทษทำให้เสพติดเหมือนกันแต่ไม่มาก การควบคุมไม่รุนแรง (คู่มือมาตรา 16 ถึง มาตรา 20) ส่วนใหญ่ควบคุมในด้านใบอนุญาตและบัญชีรับ-จ่าย บัญชีขาย ต้องมีการทำบัญชีและรวบรวมสถิติเนื่องจากสหประชาชาติต้องการสถิติประจำปี เช่นเดียวกับสถิติของการใช้ยาเสพติด

กล่าวโดยสรุปก็คือ มาตรการทางกฎหมายที่ควบคุมเกี่ยวกับวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทค่อนข้างสลับซับซ้อน กฎหมายได้พยายามกำหนดมาตรการในการควบคุมให้เหมาะสมกับประเภทโทษที่เกิดจากวัตถุนั้น ๆ กล่าวคือ

1. มีการควบคุมทางทะเบียน และอาจมีการเพิกถอนทะเบียนวัตถุตำรับ (มาตรา 40, มาตรา 46)

2. มีการควบคุมเกี่ยวกับการผลิต ขาย นำเข้า หรือส่งออก โดยบัญญัติให้มีการออกใบอนุญาตให้มีการผลิต ขาย นำเข้า หรือส่งออกซึ่งวัตถุบางประเภทได้ แต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด (มาตรา 16) มิฉะนั้นอาจถูกพักใช้ใบอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาต (หมวด 9 มาตรา 53 ถึง มาตรา 58)

สำหรับวัตถุออกฤทธิ์ประเภทที่มีโทษมาก และไม่มีประโยชน์ทางการแพทย์ก็มีการควบคุมเข้มงวด ไม่ยอมให้มีการซื้อขายในท้องตลาด พวกที่มีในครอบครอง ได้แก่ สถาบันทางวิทยาศาสตร์ที่ต้องการมีไว้เพื่องานวิจัย ต้องรายงานการใช้ทุกราย การควบคุมอย่างเข้มงวดนั้นอีกประการหนึ่งก็คือ การผลิต ขาย นำเข้า หรือส่งออกจะกระทำโดยกระทรวงสาธารณสุขเองหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงฯ

ในเรื่องการควบคุมเกี่ยวกับการขายนี้ มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่น่าสนใจ ดังนี้

¹¹ เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1978/2523 พระราชบัญญัติวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท
 นิยามคำว่า "ชาย" ไว้ว่า หมายความว่ารวมถึง จำหน่าย จ่าย แจก แลกเปลี่ยน ส่งมอบหรือ
 มีไว้เพื่อขาย จำเลยทั้งสองมีวัตถุออกฤทธิ์ชนิดเมทแอมเฟตามีนไว้เพื่อส่งมอบแก่บุคคลอื่น จึง
 เป็นการมีไว้เพื่อขายและเป็นการขายตามคำนิยามดังกล่าว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2518/2523 เมื่อแอมเฟตามีนไฮโดรคลอไรด์ที่จำเลยขายไป
 เป็นจำนวนเดียวกับที่จำเลยมีอยู่ การกระทำของจำเลยจึงเป็นกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท

3. มีการควบคุมการโฆษณา โดยห้ามมิให้มีการโฆษณาเพื่อการค้าซึ่งวัตถุออก
 ฤทธิ์ (มาตรา 48) เว้นแต่จะเป็นการโฆษณาซึ่งกระทำโดยตรงต่อผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม
 ผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบันชั้นหนึ่ง ในสาขาทันตกรรม เภสัชกร หรือผู้ประกอบการบำบัด
 โรคสัตว์ชั้นหนึ่ง หรือเป็นฉลากหรือเอกสารกำกับวัตถุออกฤทธิ์ที่ภาษาชนหรือหีบหอบบรรจุ
 วัตถุออกฤทธิ์

4. ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไปในสถานที่ผลิต สถานที่ขาย สถานที่นำ
 เข้าหรือสถานที่เก็บ ซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ในระหว่างเวลาทำการ เพื่อทำการตรวจสอบหรือในกรณี
 ที่มีเหตุอันควรสงสัยให้มีอำนาจยึดหรืออายัดวัตถุออกฤทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด
 ตลอดจนภาษาชนหรือหีบหอบบรรจุวัตถุออกฤทธิ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อประโยชน์ในการ
 ดำเนินคดี (มาตรา 49)

5. มีบทบัญญัติกำหนดมาตรการควบคุมพิเศษ เช่น มีบทบัญญัติว่า

ผู้รับอนุญาตผลิต ขาย นำเข้า ส่งออก นำผ่าน หรือมีไว้ในครอบครอง หรือใช้ประโยชน์
 ซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ ต้องจัดให้มีการป้องกันตามสมควร เพื่อมิให้วัตถุออกฤทธิ์สูญหาย หรือมีการ
 นำเอาวัตถุออกฤทธิ์ไปใช้โดยมิชอบ (มาตรา 65)

ห้ามมิให้ผู้ใดซึ่งมิใช่เภสัชกรที่อยู่ประจำควบคุมกิจการของสถานที่ผลิต สถานที่ขาย หรือ
 สถานที่นำเขา ซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ ขายวัตถุดังกล่าวให้แก่ผู้อื่นในสถานที่นั้น เว้นแต่อยู่ในความ
 ควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดของเภสัชกร (มาตรา 66)

6. มีบทบัญญัติควบคุมการค้าระหว่างประเทศ (บัญญัติไว้ในหมวด 11 ว่าด้วย
 การค้าระหว่างประเทศมาตรา 70 ถึง มาตรา 88) ซึ่งในเรื่องการควบคุมระหว่างประเทศนี้

ขอสรุปกล่าวดังนี้¹²

การควบคุมระหว่างประเทศ เป็นเรื่องของ convention ซึ่งทุกประเทศจะต้องปฏิบัติดังที่กล่าวแล้วว่า สำหรับประเทศไทยเรา วัตถุในประเภท 1, 2 จะไม่มีการซื้อขายทั่วไปในท้องตลาด กระทรวงสาธารณสุขจะเป็นผู้ดำเนินการหรืออาจมอบหมายให้หน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดดังเช่น องค์การเภสัชกรรม เป็นต้น เป็นผู้ดำเนินการในการที่จะสั่งซื้อระหว่างประเทศ สำหรับวัตถุในประเภท 1 และ 2 ประเทศที่จะนำเข้ามาต้องพิจารณาออกใบอนุญาตนำเข้า (import authorization) แต่ละคราวแจ้งจำนวนและปริมาณของวัตถุออกฤทธิ์ที่จะนำเข้า แล้วจึงส่งใบอนุญาตนำเข้านั้นไปให้ประเทศที่จะเป็นผู้ส่งออก ซึ่งประเทศนั้นก็พิจารณาว่าจะอนุญาตให้ส่งออกหรือไม่ เมื่อพิจารณาอนุญาตแล้วจะออกใบอนุญาตส่งออก (export authorization) ให้ โดยทำสำเนาส่งให้ประเทศที่จะนำเข้า 2 ฉบับ สำเนาอีก 1 ฉบับให้กับบริษัทที่จะส่งออก ส่งไปพร้อมกับของโดยห่อไว้ภายใน เพื่อไม่ให้คนอื่นทราบว่าเป็นของอะไร เมื่อของถึงประเทศที่จะนำเข้าแล้ว เจ้าหน้าที่ศุลกากรจะตรวจว่าของครบหรือไม่ และสลักหลังสำเนาใบอนุญาตที่ติดมากับของส่งไปให้เจ้าหน้าที่ควบคุมของประเทศนั้น ซึ่งเจ้าหน้าที่ควบคุมก็จะสลักหลังสำเนาใบอนุญาตส่งออกใบหนึ่ง ส่งไปให้เจ้าหน้าที่ของประเทศที่ส่งออก เพื่อให้ทราบว่าของเข้าประเทศที่สั่งซื้อแล้วจำนวนเท่าใดเมื่อใด และในระหว่างที่ส่งของเข้ามาห้ามไม่ให้มีการส่งมาในลักษณะส่งถึงตู้ไปรษณีย์และต้องส่งถึงผู้รับที่มีชื่อโดยแท้จริง

ส่วนวัตถุประเภท 3 นั้น ไม่จำเป็นต้องมีการออกใบอนุญาตนำเข้า แต่ต้องมีใบแจ้งการส่งออก (export declaration) ส่งให้เจ้าหน้าที่ของประเทศที่รับทราบโดยส่งสำเนาให้ 2 ฉบับ สำเนาอีก 1 ฉบับส่งพร้อมกับของมีการตรวจสอบและสลักหลังเช่นเดียวกัน

สำหรับวัตถุประเภท 4 ไม่มีการควบคุมระหว่างประเทศ

7. มีบทกำหนดโทษทางอาญา ซึ่งมีระวางโทษหนัก เช่น ผู้ที่ฝ่าฝืนผลิต ขายนำเข้า หรือส่งออก ซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 (ยกเว้นไม่ใช้บังคับกับกระทรวงสาธารณสุข และผู้ที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงสาธารณสุข) ต้องระวางโทษตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงห้าแสนบาท (มาตรา 89)

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า กฎหมายฉบับนี้มีจุดอ่อนน้อยกว่า พระราชบัญญัติวัดภูมิพิศ
 กฎหมายที่สำคัญอีกฉบับหนึ่งที่ควบคุมเกี่ยวกับวัดภูมิพิศ คือ พระราชบัญญัติโรงงาน
 พ.ศ. 2512 ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะยกมากล่าวเพียงบางมาตราที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาพิชภัยจากสารเคมีที่หลายประเทศเคยประสบมาแล้วคือ ปัญหาการนำสารเคมี
 มาใช้ในขบวนการผลิต และมีการขับของเสียในรูปกากของเสียที่มีอันตราย หรือมีของเสียที่
 ละลายปนมากับน้ำทิ้งจากโรงงาน ประเทศไทยเราก็เริ่มประสบกับปัญหานี้บ้างแล้ว เช่นที่
 จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีการตั้งโรงงานมาก ซึ่งมีไม่น้อยกว่า 2,000 โรงงาน¹³

มาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 คือ การกำหนดให้
 การตั้งโรงงานจะกระทำได้อีกเมื่อได้รับอนุญาตตั้งโรงงานจากปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมหรือ
 ผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาต (มาตรา 8)

เมื่อตั้งโรงงานเสร็จแล้วก่อนเปิดดำเนินงาน ผู้รับใบอนุญาตตั้งโรงงานต้องยื่นคำขอ
 รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานต่อปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบ
 หมายให้ออกใบอนุญาต (มาตรา 12) การขยายโรงงานก็ต้องขออนุญาตเช่นเดียวกัน (มาตรา
 21)

ถ้าหากโรงงานที่ตั้งขึ้นแล้วก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงแก่สาธารณชน ก็อาจถูก
 สั่งให้หยุดประกอบกิจการโรงงานทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นการชั่วคราวและปรับปรุงโรงงานนั้น
 เสียใหม่ ถ้าไม่ปรับปรุงแก้ไขก็อาจถูกสั่งย้ายโรงงาน กรณีถูกสั่งย้ายแล้วไม่ย้าย ก็จะถูกสั่ง
 เพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน ดังความบัญญัติในมาตรา 35 ว่า

โรงงานใดที่ก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงแก่สาธารณชน ให้ปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่ง
 ปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาตสั่งให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานนั้น
 หยุดประกอบกิจการโรงงานทั้งหมด หรือบางส่วนเป็นการชั่วคราวและปรับปรุงแก้ไข
 โรงงานนั้นเสียใหม่ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด

¹³ไทยรัฐ (18 กุมภาพันธ์ 2529) : 1, 2, 16.

เมื่อพ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ถ้าผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานปรับปรุงแก้ไขโรงงานแล้ว ใหญ่ปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาตส่งใหม่ประกอบกิจการโรงงานต่อไปได้

ถ้าผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไม่ปรับปรุงแก้ไข หรือไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขโรงงานใหญ่ลดภัยแก่สาธารณชน ใหญ่ปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาตรายงานต่อรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาส่งย้ายโรงงานทั้งหมดหรือบางส่วน ภายในระยะเวลาที่กำหนดจากท้องที่นั้นไปยังท้องที่อื่น ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงแก่สาธารณชน คำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

เมื่อได้รับคำสั่งให้ย้ายโรงงานแล้ว ให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานดำเนินการเสมือนผู้ขออนุญาตตั้งโรงงานใหม่ แต่ให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องสูญเสียค่าธรรมเนียมใบอนุญาตตั้งโรงงานและใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานที่ออกให้ใหม่นั้น

ในกรณีที่มีคำสั่งย้ายโรงงาน ถ้าผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไม่ย้ายโรงงานภายในระยะเวลาที่กำหนด ใหญ่ปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาตสั่งเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานนั้นด้วย

และกฎหมายได้ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ไว้กว้างขวางพอสมควร ดังที่มีบทบัญญัติ มาตรา 36 บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 36 เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) เขาไปในอาคารสถานที่หรือยานพาหนะที่พนักงานเจ้าหน้าที่มีเหตุควรสงสัยว่าจะเป็นโรงงานที่ไม่ได้รับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้

(2) เขาไปในโรงงานในระหว่างเวลาทำการเพื่อตรวจสอบสภาพโรงงาน อาคาร หรือสถานที่ สภาพเครื่องจักร บริเวณโรงงาน บริเวณอาคารหรือสถานที่ และอื่น ๆ เพื่อป้องกันความรำคาญ หรืออันตรายอันอาจก่อให้เกิดแก่บุคคลหรือทรัพย์สิน

(3) ออกคำสั่งเป็นหนังสือให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานจัดการเปลี่ยนแปลงซ่อมแซมเกี่ยวกับโรงงานหรือเครื่องจักร หรือเกี่ยวกับการอื่นที่ก่อให้เกิดความรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด

ความใน (4) ของมาตรา 36 เดิม ถูกยกเลิกโดยมาตรา 9 แห่ง พ.ร.บ. โรงงาน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2518 และใช้ความใหม่แทนดังต่อไปนี้

(4) ออกคำสั่งเป็นหนังสือให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานหยุดประกอบกิจการโรงงานทั้งหมดหรือบางส่วน จนกว่าจะได้ออกใบรับปรุงแก้ไขให้เป็นที่ยอมรับ หรือเป็นไปตามประกาศของรัฐมนตรี ในกรณีการประกอบกิจการโรงงานอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สิน หรือในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไม่ขจัดเหตุรำคาญ ไม่กำจัดสิ่งปฏิกูล ไม่จัดระบบระบายน้ำทิ้งหรือระบายอากาศใหญ่ถูกต้องตามประกาศของรัฐมนตรี

(5) นำตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่สูงส่งเกี่ยวกับคุณภาพในปริมาณพอสมควร เพื่อตรวจสอบคุณภาพพร้อมกับเอกสารที่เกี่ยวข้อง

(6) ยึดผลิตภัณฑ์หรือภาชนะบรรจุที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สิน

(7) ผู้ก่ดประทับตราเครื่องจักร เพื่อให้เครื่องจักรทำงานได้ ในกรณีผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งสั่งตาม (3) หรือ (4) ทั้งนี้ ต้องได้รับอนุมัติจากปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาต

ในเรื่องอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 36 (3) มีคำพิพากษากฎีกาซึ่งมีปัญหาขอฎหมายที่น่าสนใจ คือ คำพิพากษากฎีกาที่ 10/2523 ระหว่างอัยการกรมอัยการโจทก์ บริษัทจำกัดโรงงานไทยอินเตอร์เนชันแนลนำส่งสายชู กับพวกจำเลยซึ่งศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้อง โจทก์ฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยขอฎหมายว่า "มีปัญหาคือต้องวินิจฉัยตามฎีกาของโจทก์ว่าโรงงานของจำเลยได้ก่อให้เกิดเหตุเดือดร้อนรำคาญตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติโรงงานหรือไม่ โจทก์ฎีกาว่าการที่โรงงานจำเลยซึ่งมีการระบายน้ำทิ้ง แต่ไม่จัดให้มีวิธีการขจัดน้ำทิ้งที่ถูกต้องเป็นการละเว้น การกระทำตามที่กฎหมายกำหนดเป็นการก่อให้เกิดอันตราย ความเสียหายหรือเหตุเดือดร้อนรำคาญขึ้นตามความหมายและเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติโรงงานแล้ว อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมอันเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่จึงมีอำนาจตามความในมาตรา 36 (3) แห่งพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 ที่จะออกคำสั่งให้จำเลยจัดทำแบบแปลนแผนผังระบบขจัดน้ำทิ้งให้ถูกต้องภายในเวลาที่กำหนดได้ เมื่อจำเลยฝ่าฝืนยอมเป็นความผิด พิเคราะห์แล้วความตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 (มาตรา 36 (3) ที่ว่าพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานจัดการเปลี่ยนแปลงซ่อมแซมเกี่ยวกับโรงงานหรือเครื่องจักร หรือเกี่ยวกับการอื่นที่ก่อให้เกิดความรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด มีความหมายว่า เมื่อโรงงานหรือเครื่องจักรหรือเกี่ยวกับการอื่น (เช่น การระบายน้ำทิ้งในกรณีคดีนี้) ของผู้ใดรับอนุญาตให้ประกอบกิจการโรงงาน ได้ก่อให้เกิดความรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินผู้อื่น พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจมีคำสั่งให้

ผู้นั้นจัดการเปลี่ยนแปลงซ่อมแซมสิ่งนั้น ๆ ให้เรียบร้อยเพื่อไม่ก่อให้เกิดความรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินผู้อื่นอีกต่อไป เห็นได้ว่าอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมจะมีอำนาจออกคำสั่งตามกฎหมายมาตราดังกล่าวแก่จำเลยซึ่งเป็นผู้ได้รับอนุญาตประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งประกอบกิจการอุตสาหกรรมอยู่แล้วใดต่อเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมของจำเลยใดก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ตามที่กฎหมายได้บัญญัติบังคับไว้เท่านั้น และเห็นว่าการละเว้นการกระทำตามที่กฎหมายกำหนดหาเป็นการก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งที่โจทก์ฎีกาไม่ เมื่อขอเท็จจริงปรากฏว่าการปล่อยน้ำทิ้งของโรงงานจำเลยไม่เคยก่อให้เกิดความรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่นเลยเช่นนี้ อธิบดีกรมโรงงานยอมจำเลยมีอำนาจออกคำสั่งตามกฎหมายมาตราบังคับจำเลย แม้ออกมาก็ยอมไม่มีผลบังคับ การที่จำเลยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้น จึงไม่เป็นความผิดต่อกฎหมายที่โจทก์ขอมาให้ลงโทษ จึงลงโทษจำเลยไม่ได้"

พิพากษายืน

จากฎีกานี้สรุปได้ว่า อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมจะมีอำนาจออกคำสั่งตาม พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2512 มาตรา 36 (3) แก่ผู้ได้รับอนุญาตประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรมอยู่แล้วใด ต่อเมื่อโรงงานนั้นใดก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ตามที่กฎหมายได้บัญญัติบังคับไว้เท่านั้น การที่โรงงานจำเลยมีการระบายน้ำทิ้งแต่ไม่จัดให้มีวิธีการขจัดน้ำทิ้งที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นการละเว้นการกระทำตามที่กฎหมายกำหนด เมื่อยังไม่ก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญหรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมก็ไม่มีอำนาจออกคำสั่งตามมาตรา 36 (3)

จะเห็นได้ว่าเมื่อพิเคราะห์ตามตัวอักษร มาตรา 36 (4) จะให้อำนาจอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมกว้างขวางกว่า มาตรา 36 (3) คือ กฎหมายใช้คำว่าในกรณีการประกอบกิจการโรงงานอาจก่อให้เกิดอันตราย . . . แต่มาตรการตามมาตรา 36 (4) ค่อนข้างรุนแรงกว่ามาตรา 36 (3) คือ กฎหมายให้อำนาจออกคำสั่งให้ผู้รับใบอนุญาตฯ หยุดประกอบกิจการโรงงานทั้งหมดหรือบางส่วน ในขณะที่มาตรา 36 (3) เพียงแต่ให้เปลี่ยนแปลงซ่อมแซมเกี่ยวกับโรงงานหรือเครื่องจักร จึงน่าจะมีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในเรื่องนี้

แต่อย่างไรก็ดี ถ้าผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไม่พอใจคำสั่งหรือการกระทำของพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งสั่งหรือกระทำตามมาตรา 36 กฎหมายก็ยังให้สิทธิผู้รับใบอนุญาต

ประกอบกิจการโรงงานยื่นคำร้องขอคำวินิจฉัยต่อปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมาย
ให้ออกใบอนุญาต (มาตรา 38)

เมื่อปรากฏว่าผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงาน
เจ้าหน้าที่ หรือคำสั่งของปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาต ซึ่ง
สั่งตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อให้จัดการอย่างใดอย่างหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการก่อให้เกิดเหตุ
รำคาญ หรืออันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สิน การกำจัดสิ่งปฏิกูล การระบายน้ำทิ้ง หรือการระบาย
อากาศ ถ้าผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานมิได้ยื่นคำร้องขอคำวินิจฉัยตามมาตรา 38
หรือคำร้องนั้นได้มีคำวินิจฉัยให้ยกเสียแล้ว และผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานได้รับ
คำเตือนเป็นหนังสือจากปลัดกระทรวงหรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาตให้
ดำเนินการตามคำสั่งภายในระยะเวลาที่กำหนดแล้วแต่ยังไม่ปฏิบัติตามคำเตือน ให้ปลัดกระทรวง
หรือผู้ซึ่งปลัดกระทรวงมอบหมายให้ออกใบอนุญาตมีอำนาจมอบหมายให้บุคคลใด ๆ เข้าจัดทำ
เพื่อให้การเป็นไปตามคำสั่งนั้นได้ ในการมอบหมายให้คำนึงถึงความสามารถในการรับภาระ
ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานนั้น และให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน
ชดเชยค่าใช้จ่ายในการเข้าจัดการนั้นตามจำนวนที่จ่ายจริงและจะเรียกค่าเสียหายอย่างใดมิได้
(มาตรา 38 ทวิ)

นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ยังกำหนดหน้าที่ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานไว้
หลายประการ เช่น ให้รักษาโรงงานให้มั่นคงแข็งแรงและมีสภาพอันปลอดภัยอยู่เสมอ ตลอดจน
ดูแลรักษาเครื่องจักรให้มีความมั่นคงและแข็งแรงปลอดภัยเหมาะแก่การใช้ (มาตรา 39 (1))
จัดให้มีการกำจัดสิ่งปฏิกูล การระบายน้ำทิ้งและการระบายอากาศ (มาตรา 39 (6)) จัดให้
มีการเก็บและการใช้โดยปลอดภัยเกี่ยวกับวัตถุมีพิษ วัตถุเคมี วัตถุไวไฟ วัตถุระเบิด หรือวัตถุ
อื่นที่อาจเป็นอันตรายหรือที่อาจทำให้เกิดฝุ่นละออง ความร้อน แสงหรือเสียง ซึ่งเป็นอันตราย
ในการปฏิบัติงานในหน้าที่เกี่ยวกับวัตถุนั้น ๆ ทั้งนี้ ภายใต้งบบังคับกฎหมายว่าด้วยการนั้น ตลอดจน
จัดให้มีวิธีการป้องกัน และเครื่องป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่คนงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ด้วย
(มาตรา 39 (13)) ให้ประกอบกิจการโรงงานมิให้เกิดเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วย
สาธารณสุข (มาตรา 39 (14)) และจัดให้มีการกระทำอย่างอื่นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
อุตสาหกรรมกำหนด (มาตรา 39 (16)) ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรี
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา (วรรคท้าย มาตรา 39)

ปรากฏว่าเมื่อใช้บังคับพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 แล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 39 นี้ ออกประกาศเรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานหลายฉบับ เช่น ในประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2513) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน หมวด 5 ได้กล่าวถึงการกำจัดสิ่งปฏิกูล การระบายน้ำทิ้ง และการระบายอากาศ เช่น กำหนดให้ผู้ประกอบกิจการโรงงานต้องดูแลระบบระบายน้ำทิ้งให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ (ข้อ 21) กำหนดว่า ลักษณะน้ำทิ้งจากโรงงานจะต้องมีลักษณะอย่างไร (ข้อ 22) โดยเฉพาะข้อ 22 ของประกาศฉบับนี้ได้มีการแก้ไขยกเลิก เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายครั้ง ประกาศฉบับที่มีผลบังคับใช้ในขณะนี้ได้นำมากล่าวไว้ในภาคผนวก ซึ่งสรุปได้ว่าก่อนระบายน้ำทิ้งจากโรงงาน ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานต้องควบคุมน้ำทิ้งของตนให้ได้มาตรฐานน้ำทิ้งตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เช่น ควบคุมค่าความเป็นกรดด่าง ค่าของเปอร์มังกาเนต ค่าสารที่ละลายได้ ค่าโลหะหนักต่าง ๆ (ซึ่งได้แก่ สังกะสี โครเมียม อาร์เซนิก ทองแดง พรอท แคดเมียม บาเรียม เซเลเนียม ตะกั่ว นิเกิล แมงกานีส เป็นต้น) ให้อยู่ในเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติ จะต้องไม่ให้มียาฆ่าแมลง สารกัมมันตรังสี ปนเปื้อนอยู่ในน้ำทิ้งเลย (ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2525) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 39 ออกประกาศกระทรวงอุตสาหกรรมให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน มีหน้าที่เกี่ยวกับการเก็บและการใช้วัตถุมีพิษ วัตถุเคมี ทั้งนี้เพื่อป้องกันอันตราย มิให้เกิดอันตรายแก่คนงานนั่นเอง (ดูประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2514) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน หมวด 13)

นอกจากนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ได้อาศัยอำนาจตามมาตรา 39 (16) นี้ กำหนดให้โรงงานบางประเภทต้องมีผู้ควบคุมดูแลและผู้ปฏิบัติงานประจำเครื่องรับผลิตขอระบบป้องกันสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กระทรวงได้กำหนดไว้ (ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2525) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน

พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน)¹⁴ และได้บัญญัติให้โรงงานบางประเภท เช่น โรงงานผลิตเยื่อกระดาษจากไม้ เศษผ้า หรือเส้นใย โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการผลิตเคมีภัณฑ์ สารเคมีหรือวัตถุเคมีซึ่งมีพิษตามประเภทหรือชนิดโรงงานที่กำหนด จะต้องรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2527) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน)¹⁵

ในขณะที่เดียวกันรัฐมีนโยบายสนับสนุนการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมขนาดเล็กได้ยอมผ่อนปรนให้โรงงานที่ใช้เครื่องจักร มีกำลังรวมหรือกำลังเทียบเท่ารวมไม่เกิน 5 แรงม้า และใช้คนงานไม่เกิน 10 คน ไม่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 ในส่วนที่เกี่ยวกับการขอรับใบอนุญาตทั้งหมด ถ้าเขาเงื่อนไขตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง โรงงานที่ได้รับยกเว้นจากการปฏิบัติการตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เช่น การประกอบกิจการต้องไม่ใช้วัตถุมีพิษ ตามพระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510 (ข้อ 7 ของประกาศฯ ฉบับที่ 21)

นอกจากนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ยังได้ออกประกาศอาศัยอำนาจมาตรา 39 (6) นี้ให้โรงงานที่มีคุณสมบัติตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2525) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน จัดทำรายงานผลวิเคราะห์ปริมาณสารมลพิษ ยื่นต่อกรมโรงงานอุตสาหกรรมทุก ๆ 3 เดือน ตามแบบและวิธีการที่กรมโรงงานอุตสาหกรรมกำหนด การวิเคราะห์ปริมาณสารมลพิษต้องกระทำโดยห้องปฏิบัติการวิเคราะห์ของทางราชการหรือห้องปฏิบัติการวิเคราะห์ของเอกชนที่กรมโรงงานอุตสาหกรรมเห็นชอบตามระเบียบและวิธีการที่กรมโรงงานอุตสาหกรรมกำหนด (ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 22 (พ.ศ. 2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เรื่อง หน้าที่ของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงาน)¹⁶

14, 15, 16, ศึกษารายละเอียดได้จากภาคผนวก ค.

นอกจากมาตรการดังกล่าวข้างต้นแล้ว พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2512 ก็มี มาตรการบังคับอื่น ๆ อีก ได้แก่ การสั่งพักใช้ใบอนุญาต การเพิกถอนใบอนุญาต (มาตรา 40 ถึง มาตรา 42) และมีบทกำหนดโทษทางอาญา คือ โทษจำคุกและโทษปรับ และยังให้อำนาจศาลสั่งให้โรงงานหยุดการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมาย เช่น หยุดขยายโรงงาน หยุด ประกอบกิจการโรงงาน ในส่วนที่ขยายโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นต้น¹⁷ และยังมีบทกำหนด โทษว่า ในกรณีที่ว่าหุ้นส่วน บริษัท หรือนิติบุคคลอื่นกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ กรรมการผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการกระทำอันเป็นความผิดนั้น ต้องระวาง โทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การกระทำนั้นได้กระทำ โดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย (มาตรา 50 ทวิ)

จะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานอุตสาหกรรม เริ่มตระหนักในปัญหา สิ่งแวดล้อม และพิษภัยจากโรงงานอุตสาหกรรมต่อสิ่งแวดล้อม จึงได้มีบทบัญญัติของกฎหมายที่ จะควบคุมปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ โรงงาน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2522 ดังนี้¹⁸

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การฝ่าฝืนตั้งโรงงาน ประกอบ กิจการโรงงาน และขยายโรงงานโดยไม่ได้รับใบอนุญาตมีอยู่เป็นจำนวนมาก และ โรงงานบางประเภทที่มีการฝ่าฝืนนั้น เป็นโรงงานที่ทางราชการไม่อนุญาตให้ตั้งหรือ ขยายเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประเทศ และเพื่อประโยชน์ในการจัดให้เป็น ไปตามกฎหมายว่าด้วยผังเมือง สมควรเพิ่มอัตราโทษอาญาแก่การกระทำความผิดเกี่ยวกับ โรงงานประเภทดังกล่าวและจากที่เป็นมา การดำเนินการทางกฎหมายแก่โรงงานที่ตั้ง ขยายหรือดำเนินการโดยไม่ได้รับอนุญาตนี้ ปรากฏว่าการกำหนดแต่โทษอาญาไว้นั้นไม่ ได้ผลในทางการปราบผู้มีเจตนาฝ่าฝืนใดเท่าที่ควร สมควรให้ศาลสามารถมีคำสั่งให้มีการ หยุดติดตั้งเครื่องจักร รื้อถอนเครื่องจักร หยุดประกอบกิจการโรงงาน หยุดขยายโรงงาน

¹⁷ดู พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2512 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ. โรงงาน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2518 และ พ.ร.บ. โรงงาน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2522 ตั้งแต่มาตรา 43 ถึงมาตรา 50 ทวิ.

¹⁸เสถียร วิชัยลักษณ์ และสืบวงศ์ วิชัยลักษณ์, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติเวชซ์, 2526), หน้า 35.

หรือรื้อถอนโรงงานในส่วนที่ขยายได้ตามควรแก่กรณี ซึ่งคำสั่งของศาลในเรื่องนี้ นอกจากจะเป็นมาตรการทางแพ่งที่จะส่งควบคู่กับการลงโทษอาญาเพื่อให้มีการปฏิบัติ ตามกฎหมายแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ศาลอาจมีคำสั่ง เช่นว่านี่เป็นการชั่วคราวก่อนมี คำพิพากษา เพื่อระงับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนหรือป้องกันความเสียหายที่จะเกิด แก่สังคมหรือประชาชนในทางเศรษฐกิจและทางสิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย นอกจากนั้นการ กำหนดโทษแก่กรรมการและผู้จัดการต้องรับผิดชอบในการกระทำผิดของนิติบุคคลต่าง ๆ นั้น ยิ่งไปกว่านี้ สมควรขยายให้บุคคลซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการกระทำผิดนั้นมีความรับผิดชอบ เพื่อความรู้ตัวในการบังคับการตามกฎหมายและให้สอดคล้องกับกฎหมายอื่น ๆ อัน เกี่ยวกับผู้ต้องร่วมรับผิดชอบในการกระทำของนิติบุคคล จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น

ดังนั้น ถ้ามีการบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้อย่างจริงจัง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องพยายาม ให้มีการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีอยู่เสมอ ประเทศไทยเราก็น่าจะรอดพ้นจากกับพิบัติที่จะเกิดขึ้นอย่างรุนแรง เนื่อง จากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษได้

นอกจากกฎหมาย 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 ดังกล่าวแล้ว การตีความหมายกฎหมาย ความคุ้มครองมีพิษอย่างกว้าง คงจะครอบคลุมถึงพระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2517 พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติยาเสพติด ให้โทษ พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ด้วย เพราะวัตถุที่มีพิษ อาจปนเปื้อนอยู่ในเครื่องสำอาง ปุ๋ย อาหาร และสินค้าที่ประชาชนซื้อไปบริโภค และอาจถือ ได้ว่ายาเสพติดเป็นวัตถุที่มีพิษประเภทหนึ่ง แต่ตีความอย่างแคบ ก็อาจหมายเฉพาะพระราช บัญญัติวัตถุที่มีพิษ พ.ศ. 2510 ที่เกี่ยวข้องโดยตรงเท่านั้น

แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีได้ยึดแนวความคิดข้างใดข้างหนึ่ง จะผสมผสานระหว่าง แนวความคิดทั้งสองโดยยึดพระราชบัญญัติวัตถุที่มีพิษ พ.ศ. 2510 เป็นกฎหมายหลักที่จะต้องศึกษา และได้นำพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 มากล่าวไว้ด้วย เพราะ จะได้เห็นถึงมาตรการทางกฎหมายบางอย่างที่พระราชบัญญัติวัตถุที่มีพิษไม่ได้กล่าวถึงไว้ คือ ปัญหาการควบคุมวัตถุที่มีพิษระหว่างประเทศ และได้ศึกษาพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นำความเสียหายอย่างร้ายแรงมาให้ประเทศอุตสาหกรรม เช่น ญี่ปุ่น เป็นต้น เกิดขึ้นจากวัตถุที่มีพิษที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม

และกฎหมายของต่างประเทศในบทต่อไป

ก่อนที่จะกล่าวถึงบทต่อไป เห็นสมควรนำสาระสำคัญของพระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มากล่าวไว้ในที่นี้โดยสังเขป เนื่องจากประเทศเราเป็นประเทศเกษตรกรรมมาแต่โบราณกาล ปัญหาดินขาดแร่ธาตุที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูกจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงดิน จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การใส่ปุ๋ยเคมีเข้ามาในประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปีดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ปัญหาวัตถุมีพิษที่อาจเข้าสู่สิ่งแวดล้อมของเราในรูปส่วนผสมของปุ๋ย จึงควรได้รับความสนใจ ส่วนพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคนั้น ได้มีบทบัญญัติที่มีลักษณะแตกต่างจากบทบัญญัติกฎหมายฉบับอื่น ๆ อยู่หลายประการ จึงเห็นสมควรจะนำมากล่าวไว้ เพื่อที่จะได้แนวคิดที่จะนำมาปรับปรุงกฎหมายควบคุมวัตถุมีพิษต่อไป

เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 10 มกราคม 2518 เหตุผลในการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ คือ¹⁹

เนื่องจากประเทศไทยเราเป็นประเทศเกษตรกรรม เกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเป็นอาหารพืชหรือบำรุงดินเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น และปัจจุบันนี้มีการใส่ปุ๋ยเคมีจากต่างประเทศมาจำหน่าย และผสมเพื่อจำหน่ายแก่เกษตรกรในปริมาณมากขึ้นทุกปี แต่ปรากฏว่าปุ๋ยเคมีที่จำหน่ายในท้องตลาดนั้นมักจะมีปุ๋ยเคมีปลอม ปุ๋ยเคมีผิดมาตรฐาน ปุ๋ยเคมีเสื่อมคุณภาพ ทั้งนี้หนักปุ๋ยเคมีก็อ่อนกว่าที่แจ้งไว้ในฉลาก ปริมาณธาตุอาหารไม่ถูกต้องครบถ้วนตามขอความที่แจ้งไว้ในฉลาก เป็นการเอาเปรียบแก่เกษตรกรและหวังผลกำไรเกินควร โดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงภัยแก่สุขภาพอาชีพเกษตรกรรม และยังเป็นกรูเสี่ยงภัยแก่นโยบายการส่งเสริมการเกษตรของรัฐบาลอีกด้วย สมควรที่มีกฎหมายควบคุมปุ๋ยเพื่อควบคุมการผลิต การขาย และการนำหรือใส่ปุ๋ยเคมีเข้ามาในราชอาณาจักรให้เป็นไปโดยสุจริตรวมทั้งควบคุมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ด้วย เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรตามสมควรจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น

จะเห็นว่าตัวบทกฎหมายฉบับนี้มีเจตนารมณ์ต้องการควบคุมการผลิต การขาย และการนำหรือใส่ปุ๋ยเคมีเข้ามาในราชอาณาจักรเท่านั้น มิได้ให้ความสำคัญในปัญหาสิ่งแวดล้อม

¹⁹เสถียร วิชัยลักษณ์ และสืบวงศ์ วิชัยลักษณ์, พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2525), หน้า 26.

ที่จะเกิดขึ้นอันเนื่องจากปุ๋ยเคมีเลยก็ว่าได้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะในขณะนั้น (ปี 2518) เรายังไม่เคยประสบปัญหาพิษภัยอันเกิดจากปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง หรือแม้จนกระทั่งบัดนี้ ความตระหนักในปัญหานี้ก็ยังมีไม่มากเท่าที่ควร เรามองปัญหาใกล้ตัว คือ ความสามารถในการเพิ่มผลผลิต อันจะนำรายได้เข้าสู่ประเทศมากกว่าที่จะมองปัญหาระยะยาวที่จะเกิดจากปัญหาสารพิษตกค้าง

บทบัญญัติควบคุมวัตถุพิษในปุ๋ยมักกล่าวไว้ชัดเจนเพียง 3-4 มาตรา ดังนี้

มาตรา 30 ห้ามมิให้ผู้ใดผลิต ขาย มีไว้เพื่อขาย หรือนำ หรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งปุ๋ยเคมี ต่อไปนี้

- (1) ปุ๋ยเคมีปลอม
- (2) ปุ๋ยเคมีผิดมาตรฐาน
- (3) ปุ๋ยเคมีเสื่อมคุณภาพ เว้นแต่กรณีตามมาตรา 31
- (4) ปุ๋ยเคมีที่ตองขึ้นทะเบียน แต่มิได้ขึ้นทะเบียนไว้
- (5) ปุ๋ยเคมีที่รัฐมนตรี (ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) สั่งเพิกถอน
- (6) ปุ๋ยเคมีที่มีสารเป็นพิษ ที่อาจเป็นอันตรายแก่คน สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน ผสมอยู่ควยเกินอัตราส่วนที่มีในปุ๋ยเคมีมาตรฐาน

และมาตรา 3 ได้ให้คำนิยามคำว่า "สารเป็นพิษ" หมายความว่า "สารเคมีหรือสิ่งอื่นที่อาจทำให้เกิดอันตรายแก่คน สัตว์ พืช หรือทรัพย์สินได้"

มาตรา 34 ให้รัฐมนตรี (ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) โดยคำแนะนำของคณะกรรมการปุ๋ยมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดให้ผู้ผลิตและผู้นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งปุ๋ยเคมีปฏิบัติดังนี้

- (1) ปุ๋ยเคมีมาตรฐาน โดยกำหนดปริมาณขั้นต่ำหรือขั้นสูงของปริมาณธาตุอาหาร รับรองหรือสารเป็นพิษที่ให้มีในปุ๋ยเคมี และลักษณะจำเป็นอย่างอื่นของปุ๋ยเคมีมาตรฐานแต่ละชนิด

การประกาศกำหนด เปลี่ยนแปลง หรือยกเลิกปุ๋ยเคมีมาตรฐานให้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสามสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา

- (2) . . .

เป็นที่น่าสังเกตว่าระยะเวลา ตามมาตรา 34 (1) สั้นกว่าระยะเวลาตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยพันธุ์พืช พ.ศ. 2510 ซึ่งน่าจะให้ผลดีในแง่ของการควบคุมการใช้พันธุ์พืช มากกว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยพันธุ์พืช พ.ศ. 2510

นอกจากนี้ในการผลิตปุ๋ยเคมีเพื่อการค้า กฎหมายนี้ได้อนุญาตให้ผู้รับใบอนุญาตผลิต ปุ๋ยเคมีเพื่อการค้า จัดให้มีฉลากภาษาไทยที่ภาษาชนะหรือที่หีบหอบรรจุปุ๋ยเคมีที่ผลิตขึ้น โดยผู้รับ ใบอนุญาตผลิตปุ๋ยเคมีเพื่อการค้ารับรองความถูกต้องของข้อความในฉลาก และในฉลากต้อง แสดงชื่อทางเคมีและปริมาณของสารเป็นพิษที่ผสมอยู่ในปุ๋ยเคมี ถ้ามี (มาตรา 21 (4) (ข)) ด้วย

ส่วนมาตรการบังคับเพื่อให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายนี้ คือ การพักใช้ใบอนุญาตการ เพิกถอนใบอนุญาต และการกำหนดโทษทางอาญา

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้แล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ก็ได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 34 โดยคำแนะนำของกรรมการปุ๋ยออกประกาศกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดปุ๋ยเคมีมาตรฐานตามพระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518 ประกาศ ว่าปุ๋ยเคมีมาตรฐานประเภทเชิงเดี่ยว²⁰ ต้องมีปริมาณขั้นต่ำหรือขั้นสูงของปริมาณธาตุอาหาร รับรอง หรือสารเป็นพิษที่ให้มีในปุ๋ยเคมีมาตรฐานเป็นจำนวนเท่าใด

ส่วนกฎหมายอื่น ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2517 พระราชบัญญัติ อาหาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติคุ้มครอง ผู้บริโภค พ.ศ. 2522 นั้น กฎหมายแต่ละฉบับบัญญัติให้มีคณะกรรมการทำหน้าที่ให้คำแนะนำ ความเห็นแก่รัฐมนตรี และมีอำนาจอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

แต่สำหรับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มีบทบัญญัติที่มีลักษณะพิเศษ หลายประการ คือ กฎหมายนี้บัญญัติสิทธิของผู้บริโภคที่ได้รับความคุ้มครองไว้อย่างชัดเจนใน มาตรา 4 ว่า ผู้บริโภคมีสิทธิได้รับความคุ้มครองดังต่อไปนี้

²⁰ "ปุ๋ยเชิงเดี่ยว" หมายความว่า ปุ๋ยเคมีที่มีธาตุอาหารหลักธาตุเดียว ได้แก่ ปุ๋ยไนโตรเจน ปุ๋ยฟอสฟอรัส หรือปุ๋ยโปแตช (มาตรา 3 พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518).

(1) สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ

(2) สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ

(3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ

(4) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย

ทั้งนี้ตามที่กฎหมายว่าด้วยกรณีนี้ ๆ หรือที่พระราชบัญญัติบัญญัติไว้

และกฎหมายนี้ได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นคณะหนึ่ง โดยมี นายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ มีกรรมการโดยตำแหน่ง 5 คน และมีผู้ทรงคุณวุฒิอีกไม่เกิน 6 คน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งเป็นกรรมการ โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคเป็นกรรมการและเลขานุการ (มาตรา 9) ให้มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 10 และให้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคขึ้นในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี (มาตรา 19) และให้อำนาจหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคไว้หลายประการ ที่สำคัญ ๆ ก็ได้แก่ มีอำนาจหน้าที่รับเรื่องราวร้องทุกข์จากผู้บริโภค ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย อันเนื่องมาจากการกระทำของผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (มาตรา 20 (1)) ติดตามและสอดส่องพฤติการณ์ของผู้ประกอบธุรกิจ ซึ่งกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค และจัดให้มีการทดสอบหรือพิสูจน์สินค้าหรือบริการใด ๆ ตามที่เห็นสมควรและจำเป็นเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค (มาตรา 20 (2)) เป็นต้น กฎหมายนี้ได้คุ้มครองผู้บริโภคในด้านการโฆษณา ในด้านฉลากและโดยประการอื่น ๆ เช่น เมื่อผลการทดสอบหรือพิสูจน์ปรากฏว่าสินค้านั้นอาจเป็นอันตรายแก่ผู้บริโภค คณะกรรมการฯ มีอำนาจสั่งห้ามขายสินค้านั้น หรือถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ผู้ประกอบธุรกิจเปลี่ยนแปลงสินค้านั้นได้ภายในเวลาที่คณะกรรมการกำหนด (มาตรา 36) ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นสมควรเข้าดำเนินคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค หรือเมื่อได้รับคำร้องจากผู้บริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งคณะกรรมการเห็นว่าควรดำเนินการโดยความเห็นชอบของอัยการหรือข้าราชการในสำนักงานคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งมีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ เป็นเจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคเพื่อให้หน้าที่ดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญา

แก่ผู้กระทำการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคในศาล และเมื่อคณะกรรมการได้แจ้งไปยังกระทรวงยุติธรรมเพื่อแจ้งให้ศาลทราบแล้ว ให้เจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจดำเนินคดีตามที่คณะกรรมการมอบหมายได้ (มาตรา 39 วรรค 2) ในการดำเนินคดีในศาล ให้เจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจฟ้อง เรียกทรัพย์สิน หรือค่าเสียหายให้แก่ผู้บริโภคที่ร้องขอได้ด้วย และในการนี้ให้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งปวง

นอกจากนี้กฎหมายนี้ยังให้อำนาจสมาคม ซึ่งเป็นเอกชนฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคด้วย ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่แปลกกว่ากฎหมายอื่น ๆ ซึ่งน่าจะมีบทบัญญัติลักษณะเดียวกันในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปด้วย กล่าวคือ มาตรา 40 มาตรา 41 ใต้บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 40 สมาคมใดที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภคหรือต่อต้านการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมทางการค้าและข้อบังคับของสมาคมดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวกับคณะกรรมการสมาชิก และวิธีการดำเนินของสมาคมเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง สมาคมนั้นอาจยื่นคำขอให้คณะกรรมการรับรอง เพื่อให้สมาคมนั้นมีสิทธิและอำนาจฟ้องตามมาตรา 41 ได้

การยื่นคำขอตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การรับรองสมาคมตามวรรคหนึ่ง ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 41 ในการดำเนินคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิของผู้บริโภค ให้สมาคมที่คณะกรรมการรับรองตามมาตรา 40 มีสิทธิในการฟ้องคดีแพ่ง คดีอาญา หรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ในคดีเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคได้ และให้มีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายแทนสมาชิกของสมาคมได้ ถ้ามีหนังสือมอบหมายให้เรียกค่าเสียหายแทนจากสมาชิกของสมาคม

ในการดำเนินคดีตามวรรคหนึ่ง มิให้สมาคมถอนฟ้อง เว้นแต่ศาลจะอนุญาตเมื่อศาลเห็นว่า การถอนฟ้องนั้นไม่เป็นผลเสียต่อการคุ้มครองผู้บริโภคโดยส่วนรวม สำหรับคดีแพ่งเกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายแทนสมาชิกของสมาคม การถอนฟ้องหรือการพิพากษาในกรณีที่คุณความตกลงหรือประนีประนอมยอมความกัน จะต้องมิหนังสือแสดงความยินยอมของสมาชิกมอบหมายให้ เรียกค่าเสียหายแทนมาแสดงต่อศาลด้วย

แต่อย่างไรก็ดี เมื่อมีพฤติการณ์ปรากฏว่า สมาคมนั้นดำเนินการเพื่อฟ้องคดีโดยไม่มีสุจริตหรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด (มาตรา 42 วรรคแรก) กฎหมายให้

อำนาจคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคเพิกถอนการรับรองสมาคมได้ (มาตรา 42 วรรคสอง)

นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่น่าสนใจที่แสดงให้เห็นว่า ศาลไทยได้ใช้ดุลพินิจว่า ไม่ควรรอกการลงโทษจำคุกให้กับคณะกรรมการบริษัทซึ่งร่วมกันผลิตเพื่อขายซึ่งเครื่องสำอางที่ไม่ปลอดภัยในการใช้ (กล่าวคือมีวัตถุมีพิษผสมอยู่) และเครื่องสำอางปลอม โดยให้เหตุผลว่าเป็นการเอาเปรียบในอาชีพการค้า และเป็นอันตรายแก่ผู้ใช้เครื่องสำอางที่บริษัทจำหน่ายผลิตขึ้น ได้แก่ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2175/2525 ระหว่างอัยการศาลแขวงพระนครเหนือโจทก์กับบริษัทจำกัดจำพาทอง (1974) ๗ กับพวก จำเลย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยที่ 2 เป็นกรรมการผู้มีอำนาจลงชื่อแทนบริษัทฯ จำเลยที่ 1 จำเลยทั้งสองได้ร่วมกันผลิตเพื่อขายซึ่งเครื่องสำอางชื่อ "กวนอิม ครีมลอกฝ้าโดยเฉพาะ" อันมีสารไฮโดรควิโนน โมโนเบนซิน อีเทอร์ (โมโนเบนโซน) ซึ่งเป็นสารที่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้เนื่องจากมีฤทธิ์ทำลายสารสร้างสีของผิวหนัง ทำให้ผิวหนังที่ทาสารนี้มีสีขาวขึ้น เมื่อใช้นาน ๆ ทำให้ผิวหนังแดงขาว มีอาการระคายเคือง และเกิดอาการบวม และครีมไข่มุกแทกวนอิมและครีมลอกฝ้ากวนอิม โดยแจ้งแหล่งผลิตที่มีชื่อความจริงทำให้ประชาชนผู้พบเห็นเข้าใจว่าผลิตจากไต้หวันและประเทศเยอรมัน ซึ่งความจริงผลิตในประเทศไทย มีลักษณะเป็นเครื่องสำอางปลอม ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตาม พ.ร.บ. เครื่องสำอาง พ.ศ. 2517 ม.29, 30, 31, 52 ป.อ.ม. 83, 91 ลงโทษฐานผลิตเพื่อขายเครื่องสำอางที่มีสารเป็นอันตราย ปรับจำเลยที่ 1 10,000 บาท จำคุกจำเลยที่ 2 3 เดือน ฐานผลิตเพื่อขายเครื่องสำอางที่มีลักษณะปลอม ริมของกลาง ศาลอุทธรณ์ พิพากษายืน จำเลยที่ 2 ฎีกาขอการลงโทษโดยได้รับอนุญาตให้ฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยยกฎหมายว่า "คดีนี้จำเลยทั้งสองให้การสารภาพตามฟ้อง ข้อเท็จจริงฟังได้ว่าจำเลยทั้งสองร่วมกันผลิตเพื่อขายซึ่งเครื่องสำอางที่ไม่ปลอดภัยในการใช้และร่วมกันผลิตเพื่อขายซึ่งเครื่องสำอางปลอม จำเลยที่ 2 จะฎีกาว่า จำเลยที่ 2 เป็นลูกจ้างจำเลยที่ 1 ได้ซื้อเครื่องสำอางตามฟ้องจากผู้ผลิตเพื่อนำมาจำหน่ายให้ประชาชนโดยสุจริตเช่นนี้ ย่อมฟังไม่ขึ้น และที่จำเลยที่ 2 ฎีกาว่า จำเลยที่ 2 ได้ลาออกจากบริษัทจำเลยที่ 1 แล้วก็คดีและจำเลยที่ 2 มีภาระในเรื่องครอบครัวก็ดี เห็นว่าข้ออ้างของจำเลยที่ 2 ดังกล่าวข้างต้น ยังไม่เป็นเหตุสมควรที่จะรอกการลงโทษให้จำเลยที่ 2 นอกจากนี้การกระทำของจำเลยที่ 2 นับว่าเป็นการเอาเปรียบในอาชีพการค้าและเป็นอันตรายแก่ผู้ใช้เครื่องสำอางที่จำเลยผลิตขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2517 มาตรา 52 ระวังโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ฯลฯ จำเลยที่ 2 กระทำผิด 2 กระทง ศาลลงโทษดุลพินิจลงโทษจำเลยที่ 2 กระทงละ 3 เดือน นับว่าเป็นคุณแก่จำเลยที่ 2 มากอยู่แล้ว ที่ศาลล่างทั้งสองไม่รอกการลงโทษ

ใบจำเลยที่ 2 นั้น ศาลฎีกาเห็นพ้องด้วย

พิพากษายืน

กล่าวโดยสรุป กฎหมายควบคุมวัตถุมีพิษของไทย มีบัญญัติแทรกอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ โดยมีพระราชบัญญัติวัตถุมีพิษ พ.ศ. 2510 เป็นกฎหมายที่มุ่งควบคุมวัตถุมีพิษโดยตรง แต่กฎหมายฉบับนี้ มีปัญหาเรื่องความล้าสมัยที่จะต้องปรับปรุง เพื่อให้มีผลบังคับใช้ได้ อย่างดีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ในแง่การใช้กฎหมายเมื่อมีคดีขึ้นสู่ศาล ศาลไทยก็ได้วินิจฉัยคดีไปในทางที่จะคุ้มครองความปลอดภัยของประชาชน ซึ่งทำให้ประชาชนมีความอบอุ่นใจได้บ้าง²¹

²¹ วรรคคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3734/2526 เพิ่มเติม.